



Hatice VATANSEVER BAYRAKTAR¹

EĞİTİM ORTAMINDA ÖĞRETMEN ÖĞRENCİ İLETİŞİMİ

Özet

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma için konuyla ilgili kaynaklara ve verilere ulaşılarak alan yazın taraması yapılmıştır. Araştırma ile ilgili 26 kitap, 7 yüksek lisans tezi, 1 doktora tezi ve 12 makale incelenmiş elde edilen veriler sistematik bir biçimde bütünleştirilmeye çalışılmıştır. Bulgular arasında ilişkilendirme yapılarak, yargılar oluşturularak, değerlendirmeler yapılmıştır.

Çalışmada iletişim kavramı, iletişim sürecinin öğeleri, iletişim türleri, sözlü iletişim, sözsüz iletişim, tek yönlü iletişim, çift yönlü iletişim, öğretim süreci ve iletişim, kişilerarası ilişkilerde dinleme becerisi, etkin dinleme ve empatik iletişim yaklaşımı, öğretmenlerin karşılaşabileceği iletişim engelleri konularına ilgili alan yazın doğrultusunda yer verilmiştir.

İletişim kavramı, kişiler arası ilişkilerin temel aracıdır. İletişim hayatın her alanında yer alır, hatta hayatın kendisini oluşturur. Bireyler öğrenmek, öğretmek, anlamak, anlatmak, etkilemek, etkilenmek, paylaşmak ve sahip olmak için iletişim kurar. İletişim iletilmek istenen mesajın ilgili herkes tarafından anlaşılması amacıyla uygun kanal aracılığıyla karşı tarafa iletilmesi, alınması veya değerştirilmesi olarak tanımlanabilir. İletişimin en önemli özelliklerinden biri birlikteliği esas almasıdır. İletişim tek başına kurulan bir ilişki değildir, karşılıklı etkileşim ve beraberliğe dayanır. Hayatın her alanında doğru iletişim kurma zorunluluğu vardır. Hedef kitleye vermek istediğimiz mesajı, en iyi ifade edecek yöntemi seçmek ve doğru ifadeleri kullanmak, mesajı mutlaka anlamasını sağlamak ve hedef kitlenin yanıtını anlamak iletişim sürecinin en önemli ögesidir. Öğretmen öğrenci ilişkisini ele aldığımızda, eğer öğrenciler, kendilerinden istenenin ne olduğunu bilmezlerse kendilerinden beklenen doğru davranışı gerçekteştirmeyeceklerdir. Dolayısıyla öğretme öğrenme sürecinin başarılı bir şekilde gerçekteşmesinde öğretmen öğrenci arasındaki iletişim kavramı önemli bir yere sahiptir.

¹ Yrd. Doç. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Okul Öncesi Öğretmenliği ABD., hatice.bayraktar@izu.edu.tr

Anahtar Kelimeler: iletişim, öğretmen-öğrenci iletişimi, sözlü iletişim, sözsüz iletişim, iletişim engelleri

TEACHER STUDENT COMMUNICATION AT ENVIRONMENT OF EDUCATION

Abstract

The qualitative research method document review was used in this research study. The literature review was conducted by accessing resources and data relevant to the research. Books, theses and reports related to the study are examined and the data obtained was tried to be integrated in a systematic manner. Evaluation was made by associating findings and by creating judgements.

In this study, concept of communication, the elements of the communication process, types of communication, verbal communication, nonverbal communication, one-way communication, two-way communication, teaching processes and communication, listening skills in interpersonal relationships, active listening and empathic communication approach, communication barriers issues are provided in accordance with the relevant literature.

The concept of communication is the basic tool of interpersonal relationships. Communication takes place in all areas of life, actually it forms the life. Individuals communicate with each other to learn, to teach, to understand, to explain, to influence, to be affected and to share. Communication can be defined as sending, receiving and exchanging the messages to be understood by everyone involved in the communication through the proper channels. One of the most important features of the communication is its association feature. Communication is not a relationship built alone, it is based on interaction and cooperation. There is an obligation to communicate correctly in all areas of life. The most important elements of the communication processes are selecting the method that best expresses the message in a correct way, ensuring that the message is understood and understanding the response of the audience. When we consider the teacher and student relationship, if students do not know what's asked of them, they can not perform the correct behavior expected from them. Therefore, the concept of communication between teachers and students has an important place in realization of a successful teaching learning process.

Key Words: communication, teacher-student communication, verbal communication, nonverbal communication, communication barriers

GİRİŞ

İletişim, konuşan ve dinleyenin güdü, algı, eğitim ve tutumlarından oluşan duygu, düşünce ya da bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkasına aktarılması süreci olup, iki ya da daha çok kişi arasında anlamların yaratılması ve paylaşılması sürecidir İletişim, bireyin birtakım semboller kullanarak karşısındakini etkileme süreci olarak tanımlanabilir (Dökmen, 2002). İletişimi başlatan kişinin zihnindeki duygu, düşünce ya da bilgiyi dinleyici yani alıcı grubun en iyi şekilde anlayabilmesi için uygun yol ve yöntemle aktarması ve geri dönütlerle anlaşılıp anlaşılmadığının kontrolü iletişimde niteliği ve başarıyı artırabilir.

İletişim karşılığı olarak birçok Hint-Avrupa dil ailesinde kullanılan "komünikasyon" (communication) sözcüğünün kökü, Latince "communicare" fiilinden türetilmiş olup, başkalarıyla birlikte olma, bağlantı sağlama, bilgi ya da haberi paylaşma, yayma, çoğunluğa genelleme, herkesin paylaşmasını ve yararlanmasını sağlama, herkese pay verme anlamına gelmektedir. Türkçede iletişim ya da bununla eşanlamlı olarak kullanılan sözcüklerin hepsi bilginin, haberin, kişinin, nesnenin karşılıklı olarak bir yerden başka bir yere taşınması anlamına gelmektedir (Köknel, 1997).

İletişim toplumsal bir etkileşimdir. İletişim insanları birbirine bağlayan, yakınlaştıran ve toplu halde yaşamalarını sağlayan bir miktastır. İletişim bazen insanları yakınlaştırıcı, bazen de uzaklaştırıcı rol oynamaktadır (Eren, 1996). Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise iletişim, "Duygu, düşünce ya da bilgilerin usa gelebilecek her türlü yolla başkalarına, aktarılması, bildirişim, haberleşme" olarak tanımlanmaktadır.

İletişim, kısaca bir anlamı ve bilgiyi ortak kılma süreci olarak tanımlanırsa bu sürecin özünü esas itibarıyla anlamın oluşturduğu söylenebilir. İletişim sürecinde anlatılmak, aktarılmak ve paylaşılmak istenen anlam, değişik biçimlerde kodlanarak değişik araçlarla muhabata iletilebilir. İletişim sürecinin başarısı, insanların birbirlerini doğru biçimde algılamasına ve bu süreçte kullanılan sembollere ortak anlamlar yüklemelerine bağlıdır (Şişman, 2002).

"İletişim" adını verebileceğimiz bilgi alışverişi, yaşamdaki önemli olaylardan birisidir. Canlılar varlıklarını sürdürebilmek için iletişimde bulunmak zorundadırlar. Bütün canlıların ihtiyaç duyduğu iletişimin insan yaşamındaki yeri ise bambaşkadır. Çünkü insan, diğer canlılardan farklı olarak, sürdürmekte olduğu iletişimlerini incelemek ve geliştirmek şansına sahiptir (Dökmen, 2002).

İletişim, bir kimseden diğerine bilgilerin, fikirlerin, duyguların, tutumların, olayların ve kanaatlerin sözlü veya sözsüz olarak aktarılmasıdır (Eroğlu, 1995:207). Dökmen (2002) 'e göre iletişim, "katılanların bilgi-sembol üretmek birbirlere ilettikleri ve bu iletileri anlamaya, yorumlamaya çalıştıkları bir süreçtir."

Cüceloğlu (2002) 'na göre "iki insanın birbirini aynı toplumsal ortam içinde algıladığı andan itibaren iletişim kurmamak olanaksızdır. Çünkü davranış yokluğunun da bir mesaj değeri vardır. Bu anlamda iletişim kurmamak olanaksızdır." Ayrıca Cüceloğlu (2002) iletişimde temel iletişim varsayımlarından söz etmektedir. Bunlar aşağıdaki gibidir:

a- Aynı toplumsal ortamda birbirini algılayan kişilerin iletişim kurmamaları olanaksızdır. Günlük yaşamda, belirli bir sosyal çerçeve içinde yer alan insanlar, farkında olsunlar ya da olmasınlar, birbirleriyle iletişim içindedirler. İletişim kurmak için belirli bir davranış gösterme zorunluluğu yoktur. Hiçbir davranışta bulunmama da anlamı bir mesaj oluşturur.

b- Her iletişim etkinliğinin bir içerik bir de ilişki olmak üzere iki düzeyi vardır; ilişki düzeyi içerik düzeyine anlam veren çerçeveyi oluşturur ve bu nedenle daha üst aşamadır. İlişki içinde bulunan kişiler, iletişim yoluyla, durumlarını sürekli olarak tanımlarlar; bu tanımlamada aynı düşüncede oldukları sürece, iletişimde aksaklık olmaz. İlişki düzeyi, gönderilen mesajların nasıl yorumlanacağından belirlediğinden daha üst düzeydedir.

c- Mesaj dizisinin yapılandırma biçimleri, iletişim ilişkilerini belirleyen önemli faktörlerden biridir. Buna göre, ilişki türünün, mesajların oluşturduğu sıralamaya göre değişebileceğini ifade eder. İletişim, sürekli bir mesaj alışverişidir. Konuşan mesaj gönderir; dinleyen bu mesaja

tepkide bulunur; bu tepkiye bir yanıt verilir, bu yanıtın karşılığı alınır ve etkileşim böylece sürer gider.

d- Sözlü iletişim akıl ve mantığı, sözsüz iletişim ise duygu ve ilişkileri en etkili ifade etmek aracıdır. Bu varsayım, düşünsel ve duygusal mesajları birbirinden ayırt eder. Söz, ister yazılı olsun ister konuşulsun, karmaşık bir gramer yapısına göre oluşturulur ve mantıksal analizlere izin verir. Yüz ifadesi gibi sözsüz mesajlar, gramer kurallarına göre oluşturulmaz ve mantıksal analizleri yoktur. İçerik iletişiminde, sözlü mesajlar; ilişkiyle ilgili tutum ve tercihlerin anlatımında ise, sözsüz mesajlar en etkili olurlar.

Tüm iletişim etkileşimleri, benzerlik ya da farklılığa dayanarak eşit ya da eşit olmayan ilişkiler içinde yer alır. İletişimde bulunan kişiler, bu ilişki içinde kendilerini sürekli tanımlama içindedirler. İlişki içinde benliğin tanımlanması, iletişim sürecinin temel dinamiğini oluşturur. Görüldüğü üzere, aynı ortam içinde iki insanın sözlü ve sözsüz olarak yaptıkları ve yapmadıkları her şey iletişim kapsamına girmektedir.

Batlaş ve Batlaş (1992:28), kişilerarası iletişimde önemli sayılan bazı özellikler olduğunu belirtmektedirler. Bu özellikler şunlardır:

a. *İletişimde ilk dakika önemlidir:* Karşı karşıya gelen iki kişi arasındaki ilk dakika iletişim sürecinin önemli bir belirleyicisidir. Bu etkiyi yaratan faktörler, karşılaşan kişinin taşıdığı bütün aksesuarlardan içinde bulunduğu fiziki ortam ve kullanılan nesnelere kadar geniş bir dağılım gösterir.

b. *İletişim yalnızca bilgi alışverişi değildir:* İnsanlar arası iletişim sadece bir bilgi alışverişi değildir. Duygu ve düşüncelerin bir bilgi olarak aktarılmasındaki eylemler ve bu eylemlerin biçimi iletişimin özünü yapılandırır. Bu, iletişimin evrensel özüdür. Bilgiyi veriş biçimi, bir başka deyişle, sözlerin bedendeki karşılıkları iletişimi değerlendirmede ikinci önemli noktadır.

c. *İletişim kişiye değil, kişiyle yapılır:* İletişim başka bir kişiyle birlikte yapılandırılan bir süreçtir. İletişimin, onu oluşturan bireylerden birinin etkin oluşu, diğerinin ise bu eylemi seyredışı ile kurulamaz. Eğer alıcı kişi hazır değilse, iletişim yolu tıkanır.

d. *İletişim bir bütündür:* İletişim sözcükler, eller, gözler gibi bütünlüğünden soyutlayarak ve süreçteki bir kesite bakarak değerlendirmeye çalışmak yanıltıcı olabilir. Bir başka deyişle sözsüz iletişim işaretlerini veya sözlü iletişim içeriğini tek tek değerlendirerek sonuçlara varmak yanıltıcı olabilir.

Oskay (1992), iletişimin yalnızca sözel bir süreç olmadığını belirtir ve insan ile insanın karşılaştığı, ilişki kurduğu her yerde, her durumda ayrı bir dil biçimi içinde kodlanmış iletişim süreci yaşandığını açıklamaktadır.

İletişimin sağlıklı olabilmesi için alıcı ve kaynağın birbirine güven duyması gerekir. Ayrıca bireylerin benimseyip kullanmaları gereken bazı ilkeler vardır. Bu ilkeler şöyle sıralanabilir (Cüceloğlu, 2002):

- Her bireyin kendine özgü özellikleri ile değerli olduğuna inanması
- Karşısındaki bireyi koşulsuz kabul etmesi
- Her bireyi kendi problemini kendisini çözebilme gücüne inanması
- Kendisini olduğu gibi gösterebilmesi

-Duygu düşünce ve davranışlarının tutarlı olması

-Kendisini karşısındakinin yerine koyup onun sorunlarına onun gibi bakabilmesi, onun hissettiklerini yaşayabilmesidir.

Yöntem

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma için konuyla ilgili kaynaklara ve verilere ulaşılarak alan yazın taraması yapılmıştır. Araştırma ile ilgili kitap, tez ve raporlar incelenmiş elde edilen veriler sistematik bir biçimde bütünleştirilmeye çalışılmıştır.

İletişim Sürecinin Öğeleri

İletişim süreci, kimin, neyi, kime, nasıl ve ne ile söylediğidir. İletişim sürecinin öğeleri kaynak, mesaj, kanal, alıcı ve dönüttür (Kızılluluk, 2001).

Kaynak: Algılama, seçme, düşünme, yorumlama süreçlerinde ürettiği anlamlı mesajları semboller aracılığıyla ileten kişi ya da kişilerdir.

Mesaj: İletişim sürecinde kaynak ile alıcı için aynı anlamı taşıyan sembollerle ifade edilen duygu, düşünce ve bilgilerdir.

Kanal: İletişim sürecinde mesajın kaynaktan alıcıya ulaşmasını sağlayan araçtır. Mesajın sunulmuş biçimidir.

Alıcı: Kaynaktan gelen mesajları alıp yorumlayan ve bunlara, sözlü, sözsüz tepkide bulunan kişi ya da gruplardır.

Dönüt: Alıcının mesaja verdiği tepkidir. Alıcının mesajı nasıl yorumladığını gösterir.

İletişim süreci ile öğretim süreci arasında büyük bir benzerlik vardır. İletişim sürecinin sahip olduğu öğelere öğretim süreci de sahiptir. Öğretim sürecinde kaynak birim konumunda olan kişi öğretmendir. Öğretmen, bilgi birikimine sahip olan ve öğrenme ortamında bu bilgi birikimini hedef birime ileten kişidir. Öğretim sürecinde hedef birim konumunda olan kişi öğrencidir. Öğrenci, öğretmenin kanal üzerinden kendisine ilettiği bilgi birikimini alan kişidir. Öğretim sürecinde mesaj, öğrencilere kazandırılmak amacıyla, eğitimin amaçlarına uygun olarak belirlenmiş olan bilgi, beceri, tutum, davranış ve alışkanlıklardan oluşur. Öğretmen bu bilgileri işitme, görme, dokunma vb. kanallar aracılığıyla öğrencilere iletmeye çalışır. İletişim sürecinin temel öğeleri ile öğretim sürecinin temel öğeleri arasındaki bu benzerliğe dayanarak öğretim sürecini bir iletişim süreci olarak görmek mümkündür (Kızılluluk, 2001). Bu iki süreç arasındaki benzerlik aşağıdaki şekilde olduğu gibi gösterilebilir:



Şekil: İletişim Sürecinin Öğeleri (Demirel, 1998: 24)

İletişim süreci kaynak ve alıcı arasında işleyen, bir süreçtir. İletişim mesajları anlamlandırma süreci olduğuna göre, bu sürecin ve kullanılan dilin, bireyler arasında kurallara uygun işlemesi gerekir (Aydın, 2000).

İletişim süreci mesajı verenin ya da kaynağın bir fikri ya da algıyı zihninde canlandırmasıyla başlar. *Kaynak* bir birey, bir insan grubu ya da bir kurum olabilir. Diğer kişi ya da kişilere ulaştırılmak istenen fikir, duygu ve olgular *mesajı* oluşturur. İletişim sürecinde ikinci aşama mesajın *kod* haline dönüştürülmesidir. İnsan dilleri, ses tonu, yüz ifadeleri, söyleyiş tarzı, sessizlik, dokunma özenle seçilmesi gereken kodlardır. Bu kodlama aşamasında iletişim engellerini önlemeye yönelinmelidir. Koşullar, zaman, seçilen yol iletişimi etkiler. Konuşma, telgraf, mektup bu yollardan bazılarıdır. Mesajın sunma yolları olarak kaynaktan çıktıktan sonra aldığı fiziksel biçim *kanalı* oluşturur. Kodlanan mesajın *alıcıya* ulaştırılması, iletişim sürecinin üçüncü aşamasıdır. Bu aşamada zamanlama çok önem kazanır. Etkili iletişimde bulunabilmek için, mesajın gönderileceği kişinin en uygun zamanını seçmek gerekir. Mesajın iletilmek istendiği birey, grup vb. hedeftir. İletişim sürecinde dördüncü aşama ise, mesajın hedefe ulaşmasıdır. Eğer sözlü bir mesajsa, hedef ya da alıcının iyi bir dinleyici olması iletişimi kolaylaştırır. Genellikler alıcı ile kaynak arasındaki mesaj, anlama, yorumlama beraberliği güç sağlamaktadır. Alıcının kaynağa gönderdiği mesaja karşılık yanıt yani *geri bildirim*, mesajın alıcıya ne kadar ulaştığı, anlaşılıp anlaşılmadığının kanıtıdır (Çetinkanat, 1996).

İletişim sürecinde mesajın hazırlanmasında dikkat edilmesi gereken hususlar şöyle sıralanabilir (Eren,1996):

1. Kullanılan semboller alıcı için anlaşılır olmalıdır.
2. Soyut ifade ve sembollerden çok somut olanlar kullanılmalıdır.
3. Semboller, alıcının aşına olduğu anlamlarda kullanılmalıdır.
4. Alıcının anlaması zor olabilecek semboller açıklanmalıdır.

İletişim Türleri

Sözlü İletişim

Kişilerin konuşmaları, radyo, telefon, telsiz v.b. iletişim araçları, sözlü iletişime yönelik araçlardır (Can, 1992). Sözlü iletişim, hızlı olması ve anında geri bildirim alınması bakımından önemlidir. Mesajları göndermenin en etkili yolu sözlü ve yüz yüze yapılan iletişimle mümkündür. Ayrıca bu tür iletişim jest ve mimiklerle de güçlendirmek söz konusudur. Sözlü iletişimin yararı, anlaşılamayan mesajların anında sorulması veya yanlışlıkların anında düzeltilmesidir. Okullarda yönetici ve öğretmen arasındaki iletişim genlikle sözel iletişime dayanır (Şaşı, 2008).

Sözlü iletişimin temel ögesi konuştuğumuz dildir. Birbirimize fikirlerimizi aktarmak, düşüncelerimizi nakletmek, isteklerimiz açıklamak için sahip olduğumuz dili bir araç olarak kullanırız. Bireysel ve toplumsal ilişkilerimizde sürekli olarak konuşan ve dinleyen konumda bulunuruz (Selimhocaoğlu, 2004).

Sözlü iletişim becerileri gelişmiş birisinde bulunması gereken başlıca nitelikler şöyle sıralanabilir (Sever, 1998. Akt: Saraç, 2006): Sesleri doğru boğumlama, sesleri yutmama, sesleri karıştırmama, başlanılan cümleyi anlamlı yargılarla bitirme, yabancı kelime kullanmama, gereksiz kelime kullanmama, mantıkça çelişik cümle kurmama, yineleme yapmama, sesin alçaklık ve yükseklik olanaklarını kullanma, derin, çabuk, düzenli ve gürültüsüz soluk alma, göğüs boşluğundan ve diyaframdan soluk alma, soluk alırken konuşmama, kelimeleri doğru ve anlaşılır biçimde söyleme, sözcük ve cümleleri doğru ve anlamına göre vurgulama, açık,

anlaşılır ve doğru cümleler kurma, konuya ve konuşmanın düzeyine uygun bir tonla konuşma, konuşmanın akışını bozacak duraksamalar yapmama, söz, jest, mimik uyumunu sağlayarak konuşma, tekrarlara yer vermeden konuşma, yerel ağız ve argo söyleyişlere yer vermeme, konuşurken gereksiz sesler çıkarmama, gereksiz ayrıntılara girmeme, işitilebilir bir sesle konuşma.

Sözlü iletişim, davranışları, inançları ve duyguları değiştirmede etkili bir araçtır. Ancak; sözlü iletişimde konuşmacı, kendisini karşısındakinin yerine koyarak, onun tepkilerini yordayarak konuşmalıdır. Bu yapılmadığı takdirde iletişim tek yönlü bir iletişim durumuna dönüşür. Bu nedenle; karşısındakinin dinlemek için yeterli zaman ayrılmalı ve karşısındakinin görüşü öğrenilmelidir (Kaya, 1996: 108).

Sözsüz İletişim

Sözsüz iletişim, mesajların vücut dili ile jestlerle, mimiklerle, oturuşla, duruşla ve bunun gibi tavırlarla aktarılmasıdır. Bazı durumlarda beden dili ile verilen mesajlar, sözlü ya da mesajlı yazılardan çok daha etkili olmaktadır. Sözlü mesajlar, mimik ve jestlerle güçlendirilebilmektedir (Ergin,1995).

Sözsüz iletişim daha çok duyguları belirtir. İletişimin etkililiği açısından mesajın içeriği ile mimik ve jestlerin kullanımı uyum içerisinde olmalıdır. Dikkat edilecek diğer bir nokta da mimik ve jestlerin yerinde kullanılmasıdır. Sözsüz iletişimin etkili olabilmesi için kişinin söylediği ile yaptığının birbiri ile tutarlı olması gereklidir (Açıkalin,1994).

İnsanın iletişimi tek başına sözcüklerle sınırlandırılmaz. İnsanlar tüm bedenleriyle iletişim kurar. Beden dili jestler, mimikler, oturuş, duruş, gibi çeşitli tavırlarla kendini ortaya koyar. İnsanlar arası iletişimde bireyin durumuna ilişkin değerlendirmelerin taşıyan bu araçlara sözsüz mesajlar denir. Sözsüz mesajlarla yapılan bu anlatım biçimine de sözsüz iletişim denir.

Beden dili; beden duruşu (postür), mimikler, başın kullanımı, oturmak için seçilen yer, giyim, bakım ve makyaj, jestler, göz teması, ayakların kullanımı, oturma biçimi, mesafe, kullanılan aksesuarlar olarak belirtilmektedir (Türkel, 2006; Akt. Bedur, 2007). Jestler, ellerimizle bir şekil oluşturduğumuzda betimleyici, bir kişi ile konuşurken onu başımızı hareket ettirerek onayladığımızda pekiştirici, tahtadaki yazıya vurduğumuzda vurgulayıcı, elimizle sıraya veya ayaklarımızla yere vurduğumuzda dikkat toplayıcı işlev görebilir. Jestlerin aşırı kullanımından kaçınmalıdır. Çok fazla jest kullanıldığında önemli noktanın hangisi olduğu anlaşılmaz, dikkatin iletiden çok jestlere yönelmesine neden olabilir (Moore, 2000: 116).

Sözcükleri kullanma tarzımız kadar; bakış, duruş, hareket, sesin kullanımı ve kıyafetimiz yoluyla da sürekli olarak mesajlar göndeririz. Bu nedenle, iletişimin sözel olmayan unsurları bazen sözel unsurdan daha önemli olabilir. Alınan sözsüz bilgi, verilen karşılığa veya belirli bir durumda oynanan role ilişkin karar verme esnasında sık sık kullanılabilir. Yapılan araştırmalara göre bir iletişimin yapılandırılmasında ortalama olarak kelimeler %10, ses tonu %30 ve beden dili %60 rol oynar (Altıntaş ve Çamur, 2001: 15).

Tek Yönlü İletişim

Öğretmenin gönderdiği mesaj ile öğrencinin aldığı mesajın birbiri ile örtüşmesi, başka bir deyişle alınan mesajda herhangi bir bilgi kaybı ve anlam farklılığının oluşmaması büyük ölçüde öğretmenin seçeceği iletişim biçimine bağlıdır. Öğrenme ortamında yatay (çift yönlü) ve dikey (tek yönlü) olmak üzere öğretmenin seçebileceği iki iletişim türü vardır (Kızılloluk, 2001).

Bu iletişim türünde öğretmen kaynak birim, öğrenci hedef birim konumundadır. Mesaj iletimi, kaynak birimden hedef birime doğru tek yönlü bir yol izler. Gönderilen mesajın hedef birim tarafından istenilen biçimde algılanıp algılanmadığı; mesajın içeriğinde niceliksel ve niteliksel herhangi bir kaybın oluşup oluşmadığı üzerinde pek durulmaz (Kızılloluk, 2001).

İletişim boyunca kaynak birim hep kaynak birim olarak; hedef birim de hep hedef birim olarak kalır. Tek yönlü iletişim, öğretmen merkezli geleneksel öğretim yöntemlerinde özellikle tercih edilen bir iletişim türüdür. Öğretmen kendi alanında bilgi ve beceri birikiminin tek kaynağı olarak kabul edilir. Bu eğitim anlayışında öğretimin kalitesi kazandırılan bilginin miktarı ile ölçülür. O nedenle bu iletişim türünde öğretmen, kendisine verilen süre içinde, daha çok bilgi kazandırabilmek için, sürekli aktif olmak, sürekli konuşmak gereğini duyar. Öğretmenin bu iletişim türünü seçmesinin bir nedeni de sınıf mevcudunun kalabalık olmasıdır. Bunun yanında, öğrenciye kazandırılması gereken bilgi birikiminin hacimli olmasına karşılık verilen sürenin yetersiz olması da öğretmenin bu yöntemi seçmesinde etkili olmaktadır. Tek yönlü iletişim öğretmen merkezlidir. Öğretmen çok kısa zamanda, çok sayıda öğrenciye çok sayıda bilgi kazandırabilir. Bunun yanında, öğrencilerin dinleme ve not alma becerilerini geliştirebilir (Demirel, 1998: 46).

Bu iletişim türünde öğrenciye konuşma, soru sorma, derse katılma, tartışma ve eleştiri yapma imkânı verilmemektedir. Öğrenci konu ile ilgili düşüncelerini söyleme ve yorum yapma imkânı bulamamaktadır. Öğrenmeler tamamen sözel kanalla iletilen mesajları dinlemeye dayanmaktadır. Tek taraflı dinleme, ilgi ve dikkatin dağılmasına, bedensel ve zihinsel yorgunluğa neden olmaktadır. Öğrenme ortamı zamanla monoton ve sıkıcı bir hal almaktadır. Bu durum motivasyonu etkilemekte ve öğrenme isteğini azaltmaktadır (Zıllıoğlu, 1993).

Tek yönlü iletişim sürecinde, kaynak birim konumunda olan öğretmenin içinde bulunduğu koşullar, pozisyon ve statü nedeniyle bir anlatım özgürlük ve ayrıcalığına sahip olduğu söylenebilir (Sabuncuoğlu, 1998:58). Öğretmenin bilgiyi ve doğruyu kendi tek elinde görmesi tek yönlü iletişime yol açar. Bu durum öğrencinin derse katılımını azaltır ve sınıf ortamını olumsuz etkiler (Selimhocaoğlu, 2004).

Çift Yönlü İletişim

Tek yönlü iletişimde, geri bildirim olmaması kaynak birime, gönderilen mesaj ile alınan mesaj arasında bir anlam kaybının olup olmadığını belirleme olanağı vermemektedir. Hâlbuki iletişimde önemli olan taraflar arasında anlam birliğinin sağlanmasıdır. Bunun gerçekleşip gerçekleşmediğinin anlaşılması bir yerde kaynak birimin gönderdiği tepkilere bağlıdır. Çift yönlü iletişim, kaynak birime, hedef birimin tepkilerini görme olanağı verdiği için, öğrenme ortamında genellikle bu iletişim türü tercih edilmektedir. Çift yönlü iletişimin tercih edilmesinin bir diğer nedeni öğretmenden kaynaklanmaktadır. Öğretmenin bilgiyi ve doğruyu kendi tekelinde görmemesi bu iletişim türünü seçmesinde etkili olmaktadır (Karagözoğlu, 1997: 46; akt. Kızılloluk, 2001).

Çift yönlü iletişim türünde mesaj, öğretmen ile öğrenci arasında gidip gelmektedir. Kaynak birim ile hedef birimin konumları ve rolleri sürekli olarak değişmektedir. Öğretmen mesaj iletirken kaynak birim, mesaj alırken hedef birim konumuna gelmektedir. Konumların değişmesi öğretmene, gönderilen mesajın kaynağına uygun olup olmadığını saptamak ve bu arada bazı sapmalar varsa onları düzeltmek ve böylece mesajlar arasında anlam birliğini sağlamak olanağı vermektedir (Kızılloluk, 2001).

Çift yönlü iletişim, eğitim sürecinde çok önemlidir. Sınıf içindeki öğretmen-öğrenci etkileşimi ve yüz yüze ilişkiler çift yönlü iletişimin kurulmasını sağlar (Selimhocaoglu, 2004).

Sınıf içinde, öğretmenin gerek öğrenciye karşılık verme, gerek onun fikirlerine katkıda bulunma, gerekse onlara soru sorma suretiyle problem çözme yönteminin kullanıldığı derslerde sınıf içi etkileşimi daha sağladığını söylemek mümkündür. Yine bu yöntemin kullanıldığı derslerde öğrencilerin, öğretmenlerine daha fazla soru yönelterek ve öğretmenlerinin sorularına karşılık vererek etkileşime katkıda buldukları görülmektedir. Problem çözme yöntemi, sınıf atmosferinde oluşan etkileşimsizliği de en aza indirmektedir (Budak vd., 2009).

Çift yönlü iletişim türünde öğretmenin, öğrenciye konuşma fırsatı vermesi öğrenci açısından çok yararlı olmaktadır. Her şeyden önce öğrenci öğrenme ortamındaki etkinliklere katılma ve konu ile ilgili düşüncelerini söyleme imkânı bulmaktadır. İletişimin çift yönlü olduğu bir öğrenme ortamında öğrenci eleştiri yapabilme ve tartışma becerisini geliştirebilir. Aynı konuda, farklı düşüncelerini ortaya konduğu böyle bir ortamda öğrenci, öğretmen veya diğer öğrencilerle tartışmaya girebilir. Birtakım kanıtlar göstererek kendi söylediklerinin doğru olduğunu, yine bir takım kanıtlar göstererek diğer düşüncelerin yanlış olduğunu kanıtlamaya çalışabilir. Tartışma sonucunda doğruluğu kanıtlanan düşünce etrafında bir uzlaşma sağlanabilir (Kızılloluk, 2001).

Öğretim Süreci ve İletişim

Öğrencinin yeni tutum ve davranışlar geliştirmesinde öğretmen- öğrenci iletişimi önemli rol oynamaktadır. İletişim kanallarının açık olduğu ortamlarda, bireyler kendilerinin ve içinde buldukları toplumun sorunlarına karşı duyarlı olurlar, yaratıcı çözümler geliştirirler ve iş birliği yaparak sorumluluk üstlenirler. Okulda gerçekleştirilen öğrenme öğretme süreci, bireyin tutum ve davranışlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Gerçekleştirilen bu öğrenme öğretme sürecinin temel dinamiği iletişimdir (Tomul, 2012).

Öğretim sürecinde, öğretmen ile öğrenci arasında bilgi kaybının ve anlam farklılığının oluşması öğrenciden, öğretmenden, öğretim sürecinin içeriğinden, öğretmen-öğrenci iletişiminden kaynaklanabilir. Bu kaybın önlenmesi için adı geçen faktörlerin birtakım niteliklere sahip olması gerekir.

İletişimde başarısızlık kısaca “gönderilen ileti”nin “algılanan ileti”ye eşit olmadığını saptanmasıyla açıklanmaktadır. Başka bir deyişle kaynak durumundaki kişinin “kafasındaki resim” alıcının algıladığı resime eşit olmayabilmektedir. Değişik yorumlara göre iletişimdeki başarısızlık kimi kez “kaynak”tan, kimi kez “alıcı”dan, kimi kez “çevre”den gelen etkilerden, kimi kez iletiyi aktaran “kanal”dan kaynaklanmaktadır (Uluata, 1996: 60).

İletişim sürecinde kaynak ile alıcının ortak yaşam alanı ne kadar fazla ise, iletiye ortak anlam kazandırma düzeyleri daha yüksek olacaktır. Öğretim sürecinde öğretmen öğrenci iletişiminin iyi sağlanması ortak yaşantı alanı oluşumunu sağlar ya da var olan ortak yaşantı alanı genişler. Ortak yaşantı alanı karşılıklı güven ve verimli iş birliği için gereklidir. Öğretmen ile öğrenci arasında ortak yaşantı alanı genişledikçe etkileşim artar, iletişim kolaylaşır. Bunun tersi olarak da, iletişim kolaylaştıkça ortak yaşantı alanı genişler. Dolayısıyla öğretme- öğrenme sürecinde öğretmen alıcı durumundaki öğrencilerinin yaşantı alanlarını (bilgi, beceri, yetenek gibi alıcı özellikleri) dikkate almak ve iletileri onların anlayabileceği sembollerini seçerek kodlamalıdır. Öğretme- öğrenme süreci açısından yaşantı alanı, yeni bilginin (ileti) öğrencinin (alıcı) önceden bildikleri ile ilişkilendirilerek sunulmasını gerekli kılar. Bu nedenle öğrenci

özelliklerinin analizi, öğretme- öğrenme sürecinin tasarlanmasında ilk basamak olmalıdır (Tomul, 2012).

Sınıf, öğretmen ve öğrencilerin eğitsel amaçlara ulaşabilmek için kendilerinde var olan ve çeşitli iletişim araçları ile sağladıkları bilgi ve yaşantıları uygun bir düzenlenişle paylaştıkları ortamdır. Bu paylaşım iletişimle olur. Sınıf ortamında etkili bir iletişimin gerçekleşebilmesi öncelikle kaynak konumunda olan öğretmenin bir konuyu etkili bir biçimde öğretebilmesine ve öğrencileri ile sağlıklı bir iletişim kurmasına bağlıdır.

Öğretmen-öğrenci ilişkisinin niteliği, akademik başarıyı ve öğrenci davranışını etkilemektedir. Öğrenciler, cana yakın ve arkadaş olan öğretmenleri yeğlemektedir. Öğretmenlerin daha sempatik olmaları ve öğrenciler için daha olumlu yargılar taşıyor olmaları da kuşkusuz önemlidir (Celep, 2002).

Öğretmenler açısından iletişim kaçınılmazdır. Dolayısıyla öğretmenler iletişime sürekli açık olmak zorundadırlar. Eğitim sürecinde öğretmenin hoşgörülü, sabırlı, sevecen, kendini geliştirmeye eğilimli, planlı, sistemli, değişiklikleri algılayabilen, yönlendiren, destekleyici, samimi, günlük yaşantısında karşılaştığı sorunları çözebilen, etkin etkileşim ve iletişim becerilerine ve öğrencilere karşı yakınlık sergileyebilen özelliklere sahip olması arzu edilir (Çelikten vd., 2005; Akbaşlı, 2012).

Bilgi aktarımında en önemli iletişim aracı dildir. İnsanlar arası ilişkilerde sözlü iletişimin temel ögesi dil olmaktadır. Dolayısıyla öğrenme öğretme sürecinde öğretmenin öğrencisinin anlayabileceği bir dilde konuşması önem taşımaktadır. Öğrencinin dağarcığında olmayan sözcüklerin seçilmesi, iletişimin o noktada kopmasına neden olabilir. Öğrencinin bilmediği ya da henüz öğrenmediği yeni bir sözcüğü kullanan öğretmen, o sözcüğü açıklayarak konuyu sürdürmelidir. Öğretmenin kullandığı çoğu sözcüğe yabancı kalan bir öğrenci, derse olan ilgisini yitirecek, öğretmenin çabaları da boşa gidecektir (Ergin, 1998).

Öğrenme öğretme sürecinin kuşkusuz en önemli unsuru iletişimdir. Olumlu bir iletişimin olmadığı eğitim ve öğretimde, istenilen hedeflere ulaşma mümkün olmayacaktır. İletişim sürecinde öğretmen ve öğrenciler, ders içerikleriyle araçlar, konularla yöntem ve teknikler arasında bir örtüşme veya destek olmadığı müddetçe orada etkili bir öğrenmeden bahsedilmesi mümkün değildir. Bu nedenle öğrenme-öğretme sürecinde, aşağıdaki iletişim ölçütlerine öğretmenlerin özen göstermesi gerekmektedir (Arslan ve Özpınar, 2008; Akbaşlı, 2010):

Öğretmen temiz ve sade bir kıyafet seçimini titizlikle yapmalıdır.

Saç, yüz, el bakımına önem vermelidir.

Derslere zamanında girerek disiplini elden kaçırmamalıdır.

Derslerde öğrencilerle etkili bir iletişim kurabilmek için güler yüzlü, sevecen, demokrat, sabırlı, hoşgörülü bir tavır sergilenmelidir.

Eleştirilere açık, şeffaf bir kimlik göstermelidir.

Öğrencilerin fikirlerine saygı duyarak onların düşüncelerini ifade etmelerine yardımcı olmalıdır.

Konuyu anlatırken kendisinin ne söylediğini değil, öğrencinin ne anladığını iyi analiz etmelidir.

Derslerde öğretmenin güçlü bir diksiyonu olmalı; ses tonu etkili, sözcük dağarcığı zengin, vurgulamaları yerinde olmalı, öğrencilerin dikkatleri çekilmelidir.

Duruşu ile enerjik, canlı bir tavır sergilemelidir.

Öğrencilerin dikkatlerini çekebilmek için mutlak surette konuyla bağlantılı küçük hatırlama notları olmalıdır.

Öğrencilerle konuşurken mutlak suretle isimleriyle hitap etmelidir.

Etkili öğretmen ve öğrenci iletişiminin kurulmasında öğretmenin üç temel iletişim becerisine sahip olması gerekir (Selimhocaoğlu, 2004):

1. Açık ve saydam olma becerisi
2. Konuşma ve aktarma becerileri
3. Alma ve dinleme becerileri

Öğrenciler öğretmenlerinin rahat ve mutlu oldukları veya sıkıntılı ve mutsuz oldukları zamanları kolaylıkla fark ederler. Öğretmen sınıf karşısında gerçekten rahat değilse, yalnızca rahat gözükmeye çalışıyorsa veya içten samimi olmadığı halde içten görünmeye çabalıyorsa, öğrenciler bu durumu anlamakta gecikmezler. Öğrenciler, bu durumdaki öğretmenlerin dersinde olmaktan hoşnut olmazlar ve olumsuz tepki verirler.

Öğretmenler öğrencilerle iletişim kurmada bazı temel noktalara dikkat ederek iletişimin daha etkili hale gelmesini sağlayabilirler. Bu noktalar şunlardır (Selimhocaoğlu, 2004):

- Şimdi ile meşgul olun,
- Öğrenciler hakkında konuşmaktan çok doğrudan onlardan konuşun,
- Nazik ve kibar konuşun,
- Göz kontağı kurun ve sözel olmayan mesajlara dikkat edin,
- "Ben dili" kullanarak söylediğinizin sorumluluğunu alın,
- Kişi hakkında değil, durum hakkında konuşun,
- Soru sormaktan çok düz cümle kurun,
- Duygulara değil, davranışlara sınır getirin.

Etkili iletişim becerisine sahip olan öğretmen, okul ortamında öğrencilerle olumlu ve etkili iletişim geliştirilmesinde sistematik şu yolları izleyebilir:

- Öğrencileri tanımaya çalışmak
- Öğrencilerle olan ilişkileri gözden geçirmek
- Öğrencilerle yakın ilişkiler kurmak ve kişisel yakınlaşmalar için fırsatlar yaratma.

İletişim Sürecinde Kişilerarası İlişkilerde Dinleme Becerisi

a) Etkin Dinleme

Korkut (1996) iletişimin daha sağlıklı olmasını sağlayan becerileri, etkili dinleme ve etkili tepki verme olarak özetlemiştir. Bu becerileri; ayrıntılı olarak uygun sorular sorma, özetlemeler yapma, başka sözcüklerle tekrarlama, anahtar sözcüklerle tepki verme,

karşısındakinin davranışını, sözlerini ve duygularını tanımlama ve uygun biçimde yansıtma, anlayıp anlamadığını sınama, etkili geri bildirim verme olarak sınıflandırmıştır.

Etkin dinleme, alıcı açısından iletişimdeki gürültüyü azaltma ve iletiyi tam ve doğru olarak alma becerisidir. Etkin dinleme sadece iletiyi almakla sınırlı değildir, iletinin alındığına dair geribildirim de içerir (Hudson, 1999; Bell 2001, Tomul 2012).

İyi bir dinleyici karşısındaki insanı yargılamadan dinlemeyi bilir. Yargılama sadece sözle olmaz, yüz ifadeleri, beden duruşu, sesin tonu, söylenmeyen düşünceler ile de insanlar birbirlerini sürekli yargırlar (Cüceloğlu, 2002).

Dinleme, en önemli iletişim sürecidir. Dinleme, diğer kişiye verilen önemi ve ona olan samimi ilgiyi gösterir (Akbaşlı, 2012). Dinleme, etkili olarak kullanıldığında öğrencilerin davranışlarıyla ilgili sorumluluk üstlenme, önem, kabul ve saygı görme duyguları hissetmesine olanak sağlar. Dinleme becerisini kullanmanın temel amacı, öğrencilerin gerçek ilgilerini ifade etmelerine yardımcı olmaktır (Celep, 2002). Öğretmen, dinleme becerilerini kullanarak öğrencilerin duygularını ifade etmelerine ve çatışmalarını çözmelerine katkıda bulunabilir.

Etkin dinleme becerilerini geliştirmek amacıyla önce dinleme kuralları üzerinde durulmalıdır. Bu kurallar dinlemeye hazırlık, dinleme amacını belirleme, uygun yöntem seçme, dikkatini yoğunlaştırma, görgü kurallarına uygun dinleme vb. şekilde sıralanabilir. Ardından öğrencilerin dinlediklerini anlama ve anlamlandırma becerilerine ağırlık verilmelidir. Ayrıca bilgi edinme ve eğlence amaçlı dinleme, seçici dinleme, sorgulayıcı dinleme, not alarak dinleme gibi çeşitli tür, yöntem ve teknikleri içeren kazanımlara da yer verilmelidir (Kavcar vd., 2004).

Etkin dinlemeyi gerçekleştirmek için (Gordon, 2003):

Öğretmen, öğrencinin kendi sorununu çözebileceğine içten inanmalıdır.

Öğretmen, öğrencinin duygu ve düşüncelerini kabul edebilmelidir.

Öğretmen, duyguların genelde geçici ve anlık olduğunu bilmelidir. Etkin dinleme öğrencinin duygudan duyguya atlamasına ve duyguların boşalmasına, açığa çıkmasına yardımcı olur.

Öğretmen, öğrenci sorunlarının çözülmesi gerektiğine inanmalı ve bunun için vakit ayırmalıdır.

Öğretmen, sorunu olan her öğrenci ile birlikte olmalı, ama kendi kimliğini de korumalıdır. Öğrencinin sorununu kendi sorunu gibi hissetmeli, ama kendi sorunu olmasına izin vermemelidir.

Öğretmenler, öğrencilerin sorunlarını paylaşmak ve konuşmaya başlayabilmek için zorlanabilirler. O zaman öğrenciye bunu açıkça söyleyip başka bir kişiyi önermelidirler.

Öğretmenler, öğrencilerin sorunlarının gizliliğine saygı duymalıdır.

Etkin dinleme, öğrencinin sorun çözmesine yardımcı olur. Çünkü yöntem öğrencilerin konuşmasına yardımcı olmada başarılıdır ve öğrencilerin içlerini dökmelerine, yüksek sesle düşünmelerine, sorunlarını çözmelerine yardım eder. Etkin dinleme sırasında öğrencileri öğretmenin kendilerini anladığını görürler ve görüşlerini anlatmaya hazır olurlar. Etkin dinleme, öğrenci ve öğretmen arasında daha yakın ilişkiler kurulmasını sağlar. Öğretmenin kendisini dinlediğini bilen öğrenci de, kendisine değer ve önem verme duygusu gelişir. Kendisine saygısı artar ve anlaşılmaktan mutlu olan öğrenci, kendisini dinleyen öğretmene daha sıcak duygular besler (Tomul, 2012).

b) Empatik İletişim Yaklaşımı

Empati, insanın kendisini karşısındaki insanın yerine koyarak, olaylara onun gözüyle bakması, onun duygu ve düşüncesini doğru olarak algılaması ve bu durumu o insana iletmesi biçiminde tanımlanır. Bu tanıma göre, anlamların ve kavramların doğru olarak paylaşılması yoluyla yakınlaşma süreci olan iletişimde empatik yaklaşım, her şeyden önce doğru mesaj alışverişinin en etkili ve en güvenilir uygulama biçimi olup, biçimsel iletişim sürecini kolaylaştırır ve hızlandırır (Tabak, 1999: 38).

Empatik dinleme, tanım olarak kişinin iç dünyasını anlayarak onun gözüyle dünyayı görebilme sürecinin, dinleme yapılırken gerçekleşmesidir. Bu süreç kişinin davranış, duygu ve düşüncelerini yargılamadan onun kişisel bağlamı içinde onu anlamayı ve yorumlamayı içerir (Harrow, 1999; akt. Tomul, 2012).

Empatik yaklaşımın öğretim ortamındaki etkileşimin kalitesini yükselttiği ileri sürülmektedir. Empatinin duygusal zekanın merkezi bileşenlerinden biri olması yanında, eleştirel düşünmeyi ve zihinde canlandırmayı keskinleştiren bir beceri olduğu, düşünme ve yaratıcılıkla çok yönlü ilişkileri olduğu belirtilmektedir (Cotton, 2000; Murray 2001; Tomul, 2012).

Empati kurmada öğretmen öğrencisinin olası durumlarda nasıl tepki vereceğini öngörme becerisini göstermelidir. Empati kuran öğretmen “Neyle karşı karşıya olduğunuzu anlıyorum ve bunun sizler için ne demek olduğunu biliyorum.” mesajını verir. Öğrencileriyle özenli ilişkiler kurmaya çalışan bir öğretmen, öğrencilerin kaygılarına karşı içten ve empati kurarak cevap verir. Empati kurarak cevap verme yolunu tercih etmeyen öğretmenler ise karşılaştıkları zorluklara kalıcı çözümler bulmaktansa daha çok problem yaratmaya neden olurlar (Beytekin ve Yalçınkaya, 2014:175) .

Öğretmenlerinin Karşılaşabilecekleri İletişim Engelleri

Öğretmen sınıf ortamında sağlıklı bir öğretmen-öğrenci iletişimi, kurabilmek için iyi bir iletişim ortamı ve sıcak bir sınıf iklimi oluşturmalıdır. Gordon (2003: 44-46), tarafından sıralanan ve kabul edilmezliğin dili olarak nitelenen iletişim engellerinden kaçınılmalıdır. Bu iletişim engelleri;

1. Emir vermek, yönlendirmek,
2. Uyarmak, gözdağı vermek,
3. Ahlak dersi vermek,
4. Öğüt vermek, çözüm ve öneri getirmek,
5. Öğretmek, nutuk çekmek, mantıklı düşünceler önermek,
6. Yargılamak, eleştirmek, suçlamak, aynı düşüncede olmamak,
7. Ad takmak, alay etmek,
8. Yorumlamak, analiz etmek, tanı koymak,
9. Övmek, aynı düşüncede olmak, olumlu değerlendirme yapmak,
10. Güven vermek, desteklemek, avutmak, duygularını paylaşmak,
11. Soru sormak, sınamak, sorguya çekmek, çapraz sorgulamak,

12. Sözünden dönmek, oyalamak, alay etmek, şakacı davranmak, konuyu saptırmaktır.

Bu 12 madde neden engel olarak tanımlanmıştır? Çünkü öğrencinin öğrenmesini engelleyen sorunların çözümünde gerekli olan iki yönlü iletişimi yavaşlatır, engeller ya da tümüyle yok eder (Gordon, 2003: 44). Bu 12 iletişim engeli sonucunda sorunun nedeni tam olarak anlaşılammakta, problem davranış gerektiği gibi ortaya konamamaktadır. Ayrıca öğretmenin öğrenciye bu tarz yaklaşımları öğrencinin kendisini olumsuz değerlendirmesine kendini kötü ve değersiz hissetmesine yol açmaktadır.

Öğrencilerin, öğretmenleriyle iletişim kuramamalarının nedenlerini konu alan bir araştırmada, öğrencilerin öğretmenleriyle iletişim kurmaktan korkma nedenleri; korku, endişe, öğretmeni sevmeme, diğer öğrenciler tarafından alaya alınma ve etiketlenme olarak belirtilmiştir (Myers vd., 2002; akt. Beytekin ve Yalçınkaya, 2014).

Öğretme ya da öğrenme ortamı dediğimiz sınıfın oturma yerlerinin rahatsız olması, öğrencilerin bedensel ölçülerine uymaması, havasız, pis, ışıksız, soğuk ya da aşırı sıcak, gürültülü olması olumsuz faktörlerden bazılarıdır. Sınıfta kullanılan araç ve gereçlerin öğrenci düzeyinde olmaması, yaş ya da konuyla ilgili olmaması, yeterli sayıda olmaması, sağlıklı görüntü ya da sese sahip olmaması, kullanılamayacak şekilde bozuk olması sınıfta iletişimi engelleyen faktörlerdendir. Olumsuz faktörlerin azaltılması ya da düzeltilmesi öğrenci ve öğretmenlerin aralarında oluşan iletişimin düzgün ve doğru olmasını sağlayacaktır (Çetindağ, 2011: 213).

Öğretmenin ses tonu ve vurgulamaları iyi kullanamaması, şive ve telaffuz bozukluğu, alaycı davranması, çok fazla bilgi yüklü mesajlar kullanması, bilinmeyen kavramlarla konuşması, adil olmaması ve sürekli emir ve öğüt vermesi engel oluşturur ve iletişimi olumsuz etkiler. Öğrencinin de sağlık durumu, ön yargıları, kültürel farklılığı ve bunun yanında fiziksel ortamdaki olumsuzluklar, öğretmen ve öğrencinin iletişim amaçlarının birbirine uyuşmaması iletişime engel oluşturur (Beytekin ve Yalçınkaya, 2014).

Gordon (2003: 45)'a göre çoğu öğretmen sorunlarla karşılaştığında ne yapacağını bilemez. Öğrenci sorunun okula getirilmesi kaçınılmazdır ve getirildiğinde öğretimi olumsuz yönde etkiler. Bazı öğretmenler öğrenci sorunlarıyla ilgilenmekte isteksizdir, öğrenci sorunlarıyla ilgilenmenin görevi olup olmadığı konusunda şüpheleri vardır. Bazı öğretmenler ise sorunun rehber öğretmenler tarafından çözülmesi gerektiğini düşünür. Oysa öğrenciler ne sebeple olursa olsun güvensizlik duyduklarında, psikolojik gereksinimleri karşılanmadığına, sevilmediklerinde, kendilerini değersiz, gergin ve yalnız hissettiklerinde çalışma istekleri kalmaz. Böyle zamanlarda öğretmenin tüm çabaları boşa gider. Celep (2002)' e göre öğrencilerle ilişkilerin geliştirilmesinde;

1. Öğrenciler hakkında başkalarıyla konuşmak yerine kendileriyle doğrudan konuşmak,
2. Nazik olarak konuşmak,
3. Gözle iletişim kurma ve sözlü olmayan ilişkileri benimsemek,
4. Şahıs zamiri kullanarak durum için sorumluluk almak,
5. Soru sormaktan çok öğrencinin yaptığı davranışı tanımak önemlidir.

Konu ile İlgili Yapılan Araştırmalar

Bulut (2004) tarafından yapılan “*İlköğretim Sınıf Öğretmenlerinin İletişim Becerilerine İlişkin Algılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*” başlıklı bu araştırmanın amacı, ilköğretim sınıf öğretmenlerinin, iletişim becerisine yönelik algılarının cinsiyet, medeni durum, çalışma süresi, iş hayatındaki verim, çalışma ortamından memnun olup olmama ve öğretmenlik mesleğinin toplum içinde hak ettiği yerde bulunup bulunmamasına ilişkin değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemektir. Araştırmanın örneklemini, İzmir il merkezinde bulunan resmi ilköğretim okullarında görev yapan, 211 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmanın sonuçlarına genel olarak bakıldığında, kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre iletişim becerisi “etkililik” ve “yeterlilik” alt boyutlarında daha yüksek ortalamaya sahip oldukları saptanmıştır. Öğretmenlerin mesleki verimlilik derecelerine ilişkin algılamalarına göre iletişim becerileri toplam puanları ortalamaları arasında ve iletişim becerileri alt ölçekleri olan “empati, eşitlik, etkililik ve yeterlilik” puanlarının ortalamaları arasında fark saptanmıştır.

Vatansever Bayraktar (2012) tarafından yapılan “İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Öğretmeni ve Ebeveyni İle Olan İletişimleri İle Türkçe Dersi Konuşma Becerileri Arasındaki İlişki” adlı çalışmada öğrencilerin “Öğretmen ile Öğrenci Arasındaki İletişimi Değerlendirme Ölçeği”nden aldıkları puanların genel ortalamalarına göre öğretmenleriyle arasındaki iletişimlerinin göreceli olarak yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Öğrencilerin “Öğretmen-Öğrenci Arasındaki İletişimi Değerlendirme Ölçeği”nin “Saygı”, “Etkililik” ve “İfade Becerisi” alt boyutundan aldıkları puanların ortalamasına göre göreceli olarak yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Kızların öğretmenleri ile iletişim becerileri toplam puanları, erkeklerin puanlarından daha yüksektir. Öğrencilerin öğretmeni ile olan iletişimleri ile konuşma becerileri arasında çok zayıf ve pozitif yönlü anlamsız ilişki bulunmuştur.

Bedur (2007) tarafından yapılan “*Sınıf Öğretmenlerinin Öğrencilerle İletişimleri*” başlıklı çalışmada, Burdur ilinde görev yapan sınıf öğretmenlerinin görev yerlerine, cinsiyetlerine ve kıdem yıllarına göre öğrencilerle iletişimlerinde farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda, il merkezinde çalışan sınıf öğretmenleri ile ilçe merkezi ve köylerde çalışan sınıf öğretmenlerinin öğrencilerle iletişimleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Aritmetik ortalamalar incelendiğinde il merkezinde çalışan sınıf öğretmenlerinin öğrencilerle daha olumlu iletişim kurdukları söylenebilir. Buna karşın ilçe merkezi ile köylerde çalışan sınıf öğretmenlerinin öğrencilerle iletişimleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Sınıf öğretmenlerinin cinsiyetlerine göre öğrencilerle iletişimleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Kadın öğretmenlerin öğrencilerle iletişimde erkek öğretmenlere göre daha olumlu davrandıkları söylenebilir. Sınıf öğretmenlerinin kıdem yıllarına göre öğrencilerle iletişimleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Ergin (2006) tarafından yapılan “*İletişim Becerileri Eğitim Programının Okul Öncesi Dönem Çocuklarının İletişim Beceri Düzeylerine Etkisi*” adlı çalışmada beş buçuk ve altı buçuk yaşları arasında değişen 32 çocuğun deney grubunu oluşturan 16’sı üzerinde “İletişim Becerileri Eğitim Programı” uygulanmıştır. 22 oturum yapılmıştır. Uygulama sonunda deney grubunun “Duyguları Tanıma Testi”, “Göz Kantağı Kurma Testi”, “Dinleme Testi” ve “Duyguları İfade Etme Testi” son test puanları ile ön test puanları ortalamasından anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca deney grubunun son test puanları kontrol grubunun son test puanlarından da anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur. Buna göre çocukların iletişim becerilerinin gelişmesinde eğitimin önemli olduğu ortaya çıkmıştır.

Öner (1999) tarafından yapılan “İlköğretim Okulları I. Kademe Öğretmenlerinin Sınıfta İletişimi Sağlama Etkinlikleri” adlı çalışmada İstanbul’un Kadıköy, Ümraniye ve Üsküdar ilçelerinde tesadüfî örnekleme yöntemi ile seçilen 20 özel ve devlet ilköğretim okulundan, 273 öğretmen ve 591 öğrenci ile çalışılmıştır. Öğrenci ve öğretmenlere yönelik olarak iki anket hazırlanmıştır. Araştırma sonucuna göre öğrenciler genç öğretmenlerle daha kolay iletişim kurabilmektedirler. Öğretmenlerinin bayan olmasını daha çok tercih etmektedirler. Öğretmenlerin kız öğrenciye daha sabırlı, güler yüzlü olduğu, onların soru sormasını daha çok istediği ve sınıfta yapılan şakaların kız öğrenciler tarafından daha çok algılandığı ortaya çıkmıştır. Erkek öğrencilere öğretmenin daha kırıcı, aşağılayıcı davrandığı, erkek öğrencilerin cevaplarına daha alaycı yaklaşıldığı ve daha sert tavır takınıldığı belirtilmiştir. Öğrencilere göre bayan öğretmenler aileleriyle daha iyi iletişim kurmaktadır. Erkek öğretmenler göz teması, gülümseme gibi iletişim becerilerini daha iyi kullanmaktadır. Öğretmeni sevme ve öğrenci-öğretmen iletişimi arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu, öğretmenlerini sevmeyen öğrencilerin, öğretmenleri tarafından aşağılandığı, alay edildiği, kırıcı davranıldığı belirtilmektedir. Kadın öğretmen isteyen öğrencilerin öğretmenleri ile aralarında daha iyi bir iletişim vardır.

Bencuya (2003) tarafından “Öğretmenlerin iletişim becerisi eğitimi almasının öğrenciler üzerindeki etkisi” araştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre iletişim becerisi eğitimi alan öğretmenlerin kendi duygularını ifade etmekte, öğrencilerini dinlemek ve onların duygularını anlamakta, sınıf içinde olan olaylar karşısında duygularını yönetmekte eğitim almayanlara oranla anlamlı farklılık bulunmuştur. Ölçekten elde edilen bilgiler demografik verilerle karşılaştırıldığında, tüm alt boyutlarında cinsiyet faktörünün bir farklılık yaratmadığı görülmüştür. Branşlara bakıldığında kendini ifade etme alt boyutunda rehber öğretmenlerin diğer öğretmenlere göre orta düzeyde anlamlı bir farklılığı görülmüştür. Eğitimin öğretmenlerdeki becerileri artırdığı ve öğrencileriyle diyaloga girdiğinde öğrenciye olan yaklaşımını olumlu yönde değiştirdiği ve öğrencilerin öğrenme sonuçlarının arttığı belirtilmektedir.

Hamamcı ve Duy (2005) tarafından yapılan “İletişim Becerisi Programının Polis Okulu Öğrencilerinin İletişim Becerileri, İletişim Çatışmalarına Girme Eğilimlerinde ve Benlik Saygısı Üzerindeki Etkisi” adlı araştırmanın amacı, iletişim becerileri eğitimi programının polis okulu öğrencilerinin iletişim becerileri, benlik saygıları ve iletişim çatışmalarına girme eğilimleri üzerinde etkili olup olmadığının incelenmesidir. Çalışmaya Gaziantep Polis Meslek Yüksek Okuluna devam eden 49 öğrenci katılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, iletişim becerisi eğitimi programına katılan bireylerin, böyle bir eğitim programına katılmayan bireylere göre iletişim becerilerinin, benlik saygılarının anlamlı düzeyde arttığı ve iletişim çatışmalarına girme eğilimlerinin ise azaldığı bulunmuştur.

Ök ve arkadaşları (2000) tarafından yapılan “İlköğretimde öğretmen-öğrenci etkileşimine sınıf yönetimi kurallarının etkisi”nin araştırıldığı çalışmada anket uygulanan öğretmenlerin büyük çoğunluğu (% 96,5) sınıf yönetimi ilke ve yöntemlerini bildiklerini, insanlarla ilişkilerinde iyi olduklarına inandıklarını ve derse katılımı sağlamak için uygun yöntemi kullandıklarını belirtmişlerdir. Dilin iyi kullanımı konusunda bayan öğretmenlerin %58,6’sı olumlu yanıt verirken erkek öğretmenlerin %54,8’si bu konuda kararsız kalmıştır. Sınıfta öğrencilerin oturma düzenlerinin iletişim için önemli olduğunu düşünen öğretmenlerin hemen hepsinin derste uygun yöntem ve teknikleri kullandıkları ve canlı bir sınıf ortamı oluşturmaya dikkat ettikleri ortaya çıkmıştır. Öğretmenlerin % 87’si öğrencilere iyi rehberlik edebileceklerini belirtmiş olsa da her öğrenciyle mümkün olduğunca yakından ilgilenemedikleri

ortaya çıkmıştır. Olumlu ve olumsuz davranışlar için ödül ve ceza uygulanmasının yararlı olduğunu düşünen öğretmenlerin % 76'sı sınıf kurallarını öğrenci ile birlikte belirlediğini belirtmiştir. Öğretmenlerin tamamı, yönetici-öğretmen-öğrenci arasındaki iletişimin iyi olması gerektiğini, yöneticinin öğretmen ve öğrenci uyum problemlerini çözebileceğini belirterek sınıf içi kuralları öğrencilere açıklayarak öğrettiklerini ve kuralların yaptırımında otokratik tutum yerine demokratik tutum sergilediklerini söylemişlerdir. Bulgular doğrultusunda genel bir değerlendirme yapılacak olursa; cinsiyete ve yaşa göre yapılan görüş değerlendirmeleri sonucunda her ikisi arasında fazla bir farkın olmadığı ortaya çıkmıştır. Genel olarak bütün öğretmenler öğrenci-öğretmen iletişimine önem vermektedir. 40 yaş altı öğretmenlerin, kuralların belirlenmesi, uygulanması ve yaptırımı konusunda 40 yaş ve üstü öğretmenlere göre biraz daha hassas olduğu gözlenmiştir.

Samsa (2005) tarafından yapılan "Öğrencilerin, yükseköğretim kurumlarında görev yapmakta olan öğretim elemanlarının iletişim biçimlerine ilişkin algı ve beklentileri" adlı bu araştırmanın amacı, yükseköğretim kurumlarında öğrenim görmekte olan öğrencilerin, öğretim elemanlarının iletişim davranışlarına ilişkin algılarını ve beklentilerini belirlemektir. Araştırmanın örneklemini 2004-2005 Öğretim yılında Pamukkale Üniversitesi'ne bağlı fakültelerde eğitim alan 420 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanan 42 soruluk "Öğretim Elemanlarının İletişim Davranışlarını Ölçme" envanteri kullanılmıştır. Verilerin analizinde "betimsel istatistik teknikleri" nin yanı sıra, "t-testi", "Tek Yönlü Varyans Analizi" ve "Tukey testi" kullanılmıştır. Araştırma sonucunda;

1. Öğrencilerin, öğretim elemanlarının iletişim biçimlerine ilişkin algıları değerlendirildiğinde, en yüksek aritmetik ortalama puanına sözsüz iletişimin, en düşük aritmetik ortalama puanına dinleme davranışının sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin, öğretim elemanlarının iletişim biçimlerine ilişkin beklentileri değerlendirildiğinde, en yüksek aritmetik ortalama puanına dinleme davranışının, en düşük aritmetik ortalama puanına sözsüz iletişimin sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
2. Yükseköğretim kurumunda öğrenim görmekte olan öğrencilerin, öğretim elemanlarının iletişim biçimlerine ilişkin algılarında, onların cinsiyet, bölüm, eğitim alınan bölümden memnun olup olmama değişkenlerine göre anlamlı fark bulunurken, sınıf değişkenine göre anlamlı bir fark yoktur.
3. Yükseköğretim kurumunda öğrenim görmekte olan öğrencilerin, öğretim elemanlarının iletişim biçimlerine ilişkin beklentilerinde, onların cinsiyet, sınıf, bölüm değişkenlerine göre anlamlı fark bulunurken, eğitim alınan bölümden memnun olup olmama değişkenine göre anlamlı bir fark yoktur.
4. Öğrencilerin, öğretim elemanlarının iletişim biçimlerine ilişkin algı ve beklentileri arasında anlamlı bir fark vardır ($p=.000$).

Vatansever Bayraktar ve Doğan (2014) tarafından yapılan "Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Öğretmenleri İle Arasındaki İletişimin Değerlendirilmesi" başlıklı çalışmanın amacı beşinci sınıf öğrencilerinin öğretmenleri ile arasındaki iletişimin ne düzeyde olduğu ve öğrencilerin öğretmeni ile arasındaki iletişimlerinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemektir. Araştırmanın örneklemini Bahçelievler, Bakırköy ve Bağcılar ilçelerinde öğrenim gören 469

beşinci sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmada “Öğretmen ile Öğrenci Arasındaki İletişimi Değerlendirme Ölçeği” kullanılarak veriler toplanmıştır. Araştırmada öğrencilerin “Öğretmen ile Öğrenci Arasındaki İletişimi Değerlendirme Ölçeği”nden aldıkları puanların genel ortalamalarına göre öğretmenleriyle arasındaki iletişimlerinin göreceli olarak yüksek düzeyde olduğu bulunmuştur. Öğrencilerin “Öğretmen-Öğrenci Arasındaki İletişimi Değerlendirme Ölçeği”nin “Saygı”, “Etkililik” ve “İfade Becerisi” alt boyutundan aldıkları puanların ortalamasına göre göreceli olarak yüksek düzeyde olduğu bulunmuştur. Kızların öğretmenleri ile iletişim becerileri toplam puanları, erkeklerin puanlarından daha yüksektir. Kızların “Öğretmen ile Öğrenci Arasındaki İletişimi Değerlendirme Ölçeği”nin “Saygı” ve “İfade Becerisi” alt boyutlarından aldıkları puanların, erkeklerin puanlarından daha yüksek olduğu bulunmuştur. Kız ve erkek öğrencilerin “Öğretmen ile Öğrenci Arasındaki İletişimi Değerlendirme Ölçeği”nin “Etkililik” alt boyutundan aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Ergin ve Geçer (1999) tarafından öğrencilerin öğretim elemanlarının kullandıkları iletişim biçimlerini nasıl algıladıklarını ortaya koymak amacıyla 1998-1999 öğretim yılında bir araştırma yapılmıştır. Araştırma Kocaeli Üniversitesi Teknik Eğitim, Fen – Edebiyat, Mühendislik, İktisadi-İdari Bilimler, Tıp ve Hukuk Fakültesi öğrencilerinden toplanan görüşler doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Araştırmada; temel olarak öğretim elemanlarının kullandıkları iletişim biçimlerini öğrenciler nasıl algıladığı ve bu algı ile üniversitedeki sınıf içi öğretimi değerlendirmeleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı sorusundan hareket edilmiştir. Bu amaçla Kocaeli Üniversitesi 3., 4. ve 5.sınıf öğrencilerine öğretim elemanı iletişim biçimleri, öğretim elemanlarının öğrenme-öğretme süreçlerinde yapılması gereken etkinliklerden oluşturulmuş anket ve sınıf içi öğretimi değerlendiren bir envanter uygulanmıştır. Öğretim Elemanı İletişim Biçimleri Anketi; saygı, saygı ve sosyal rahatlık olarak üç boyuttan oluşturulmuştur. Öğretim Elemanları Değerlendirme Envanteri ise etkileşimli yönetim ve ilgi olarak iki boyutta toplanmıştır.

Öğrencilerin, öğretim elemanlarının iletişim biçimleri ile ilgili en çok katıldıkları davranışlar “öğretim elemanlarımız kendilerini savunmakta zorluk çeker” ile “öğretim elemanlarımız konuşurken gözlerimizin içine bakar” olmuştur. Etkili bir iletişim için göz temasının sağlanması olumlu değerlendirilebilirken öğretim elemanlarının kendini savunmakta zorlanması ilginç bir sonuçtur.

Ayrıca öğrencilerin en az katıldıkları davranışlar da “öğretim elemanlarımız öğrencileri kendileriyle eşit görerek iletişim kurar” ile “öğretim elemanlarımız gerektiğinde kendilerini bizim yerimize koyar” ifadeleri olmuştur. Bu durumun öğretim elemanlarının iletişim biçimlerini olumsuz etkilediği söylenebilir. Ayrıca öğrenciler “öğretim elemanlarımız onu gerçekten tanımamıza olanak sağlar” ve “öğretim elemanlarımız öğrencilerle konuşurken yalnızca söylediklerini değil, söylemediklerini de dikkate alır” ifadelerine de düşük oranda katılmışlardır.

Öğretim elemanlarını değerlendirme envanterinden elde edilen sonuçlara göre ise öğrenciler; “öğretim elemanlarımız konuyu ilginç hale getirerek sunuyor”, “verilen dersler hedeflere etkili bir şekilde ulaşılmasına olanak sağlıyor”, “öğretim elemanlarımız fikirlerinde açık olduğu için öğrenciler de kendini rahatlıkla ifade ediyor” davranışlarına en alt düzeylerde katılmıştır. En çok katıldıkları davranış ise “sınav soruları derste önemle durulan konulara

ilişkindir” ifadesi olmuştur. Öğrenciler genel olarak tüm envantere bulunan davranışların orta düzeyde gerçekleştirildiğini düşünmektedir.

Öğretim elemanlarının iletişim biçimleri ve öğretim elemanlarını değerlendirme envanterindeki faktörlere göre inceleme yapıldığında öğrenciler; öğretim elemanlarını saydam olma, sosyal ortamlarda rahat olma ve öğrencileriyle ilgilenme açılarından orta düzeyde algılarken, öğretim elemanlarının öğrencilerine karşı saygılarını ve etkileşimli yönetim düzeylerini düşük olarak algılamaktadırlar.

Şen ve Erişen (2002) tarafından öğretmen yetiştiren kurumlarda öğretim elemanlarının etkili öğretmenlik özellikleri araştırılmıştır. Etkili öğretmenlerin; düşünen, soru soran, eleştiren, gelişme ve yeniliklere açık kendini sürekli yenileyen, mesleğini seven kişiler olarak tanımladığı araştırmada Gazi Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi öğrenci ve öğretim elemanlarının görüşleri alınmıştır. Araştırmada veri toplama amacıyla öğrenci ve öğretim elemanlarına yönelik olarak ayrı ayrı iki adet “etkili öğretmen özellikleri” anketi hazırlanmıştır. Geliştirilen araçlar ulaşılabilen 82 öğretim elemanı ve 150 öğretmen adayına uygulanmıştır. Araştırmada literatür taramasıyla elde edilen bulgular ve yapılan ön denemeler sonucunda etkili öğretmen özellikleri 95 maddeden oluşmuştur. Bu özellikler genel kültür, konu alanı bilgisi, plan yapma ve derse hazırlık, öğrenme- öğretim stratejileri, öğretim araç ve gereçleri, iletişim, sınıf yönetimi, ölçme değerlendirme, kişisel özellikler olmak üzere dokuz boyutta toplanmaktadır.

Öğretim elemanı ve öğretmen adaylarının görüşleri incelendiğinde tüm boyutlar açısından öğretmen adaylarının daha olumsuz bir değerlendirme yaptıkları ve aralarındaki bu görüş farklılığının .05 düzeyinde anlamlı olduğu bulunmuştur.

Genel kültür, öğretme-öğrenme stratejileri, iletişim, ölçme değerlendirme boyutlarında öğretim elemanları kendilerini oldukça yeterli görürken öğretmen adayları tarafından çok az yeterli olarak değerlendirilmişlerdir.

Etkili öğretmen özelliklerinin iletişim boyutunda yer alan davranışlar açısından öğretmen adaylarının görüşleri de şöyledir: Öğretmen adayları “Türkçeyi düzgün kullanma”, “anlatım ve ifadelerde açık olma”, “sözel dili ve beden dilini etkili şekilde kullanma”, “öğrencileri ilgi ile dinleme”, “öğrencilere isimleri ile hitap etme”, öğrencilerin görüşlerine saygı duyma”, “etkili bir iletişimi sağlayabilmek için öğrencilerle ortak bir dil oluşturabilme” davranışlarını öğretim elemanlarının bir kısmının (diğer bir deyişle kısmen) gerçekleştirdiklerini düşünmektedirler.

“Eleştirilere açık olma, yapıcı eleştirilerde bulunma”, “İletişim becerilerini öğrencinin gelişimi ve bilginin paylaşımında etkili kullanma”, “öğrencilerin etkili yazı ve söz dili geliştirebilmelerinde model olma”, “öğrencilerin birbirleri ve öğretmenleri ile sıklıkla iletişim kurmalarını sağlamak için fırsatlar oluşturma”, “öğrencilerden gelen dönütlere duyarlı olma ve bunlardan yararlanma”, “öğrencilerle iyi ilişkiler kurma ve onların sağlıklı ve dengeli birer kişilik geliştirmelerinde sorumluluk duyma”, “ders dışında ulaşılabilir olma”, davranışlarının ise öğretim elemanlarının çok azı tarafından yapıldığını belirtmişlerdir. Öğretim elemanları ise “anlatım ve ifadelerde açık olma” davranışını “daima” yaptıklarını söylerken diğer davranışları “genellikle” yaptıklarını belirtmişlerdir. İletişim boyutundaki her bir davranış için ve genel olarak bu boyuttaki davranışların tamamı açısından öğretmen adayları ve öğretim elemanları farklı düşünmektedir.

Yaşlı (2001) tarafından farklı dinleme biçimlerini benimsemiş üç ayrı öğretmen tipine yönelik oluşan öğrenme güdülenmesi ve öğretmen tiplerinin mesleki yeterliliklerinin değerlendirilmesi araştırılmıştır. Araştırmanın örneklemini İzmir Büyükşehir belediyesinin sınırları içerisinde bulunan okullar arasından rastgele seçilen dokuz okulda lise ikinci sınıfta okuyan 396 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada “empatik”, “önyargılı” ve “beklentili” dinleme biçimini benimsemiş öğretmen tiplerinin öğrenme güdülenmesi üzerindeki etkileri karşılaştırılmıştır. Empatik dinleme biçimini benimsemiş öğretmenler; öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal boyutlarda olumlu tutumlar meydana getirmesini sağlamakta ve öğrencilerin güdülenmelerini yükseltmektedir. Ayrıca bu öğretmen tipi mesleki beceri boyutlarında oldukça yeterli görülmektedir. Bu tip iletişim biçimini benimsemiş öğretmen tipine ilişkin gelişen öğrenme güdülenmesi ön yargılı ve beklentili dinleme biçimini benimsemiş öğretmen tipine ilişkin gelişen öğrenme güdülenmesinden daha yüksektir. Ayrıca meslek beceri boyutlarında da empatik iletişim biçimini benimsemiş öğretmenler diğer iki tip öğretmenden çok daha yeterli görülmektedir. Ön yargılı dinleme ve beklentili dinleme biçimini benimseyen öğretmenlerin öğrencilerde davranışsal boyutta olumlu tutumlar meydana getirirken öğrenme güdülenmelerini yükseltmekte, bu durum bilişsel boyutta kısmen görülmektedir. Ancak bu iki tipteki öğretmenlerin duyuşsal boyutta olumsuz tutumlar yarattığı ve öğrencilerin öğrenme güdülenmesini düşürdüğü görülmektedir. Ayrıca bu öğretmenler mesleki beceri boyutunda oldukça yetersiz görülmektedir.

Erdoğan (2001) tarafından yapılan bir araştırmada “Öğretmen ve öğrenciler arasında olumlu ilişkiler var mıdır?” sorusuna yanıt aranmıştır. Araştırmada 2000-2001 eğitim öğretim yılında Edirne ili ve ilçelerinde görev yapan 112 öğretmen ve 356 lise son sınıf öğrencisine “Orta Öğretimde Olumlu Öğretmen Öğrenci İlişkileri Anketi” uygulanmıştır. Araştırma bulgularına göre okullarda olumlu öğretmen-öğrenci ilişkilerinin varlığı öğretmenler tarafından “iyi”, öğrenciler tarafından “orta” düzeyde değerlendirilmiştir. Öğretmenlerin yaş, kıdem, çalıştıkları okulda verdikleri hizmet yılı, mezun oldukları eğitim kurumuna göre olumlu öğretmen-öğrenci ilişkileri algılarında anlamlı bir fark bulunmazken cinsiyetlerine göre kadınlar lehine anlamlı fark bulunmaktadır. Öğrencilerin ise cinsiyet ve anne-babanın mesleğine göre algılamalarında anlamlı fark görülmezken; anne-babanın öğrenim düzeyine ve ailenin aylık gelirine göre olumlu öğretmen öğrenci ilişkilerini algılamalarında anlamlı fark görülmüştür.

Sonuç ve Öneriler

Öğrenme ortamında, iletişim denetlenebilen ve hesaplanabilen bir alan değildir. Öğrencilerle, öğretmenleri arasındaki ilişki, okulun ilk gününde, her öğrencinin öğretmenlerinin yüz ifadelerini, ses tonunu, beden dilini ve yorumlamalarını incelemesiyle başlar. Öğrenciler önemsendiklerini hissettiklerinde karşılıklı saygıya dayanan iletişimi seçerler. Öğretmenin öğrencilerin iletişim ihtiyaçlarına duyarlı olması olumlu bir sınıf ikliminin oluşmasına ve etkileşime neden olur. Öğrenme ortamında oluşturulan etkili bir iletişim öğrenme öğretme sürecini daha başarılı kılar (Beytekin ve Yalçınkaya, 2014).

Öğretmenin öğrencilerle etkili bir iletişim kurabilmesi için dikkat etmesi gerekenler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Büyükalın, 2011):

İyi bir konuşmacı ve dinleyici olmalıdır.

Ses tonunu ayarlamalı, tonlamalara ve vurgulara dikkat etmelidir.

Örneklerinde ve kullandığı kelimelerde tekrarlardan kaçınmalı, konuşma süresini uzun tutmamalı ve öğrenciye söz hakkı vermelidir.

Öğrencisini dinlediğini vücut diliyle hissettirmeli ve öğrencisi konuşurken ona odaklanmalıdır.

İletişim sürecinde iyi bir konuşmacı ve dinleyici olarak öğretmen aşağıdaki hususlara dikkat etmelidir (Akbaşlı, 2011):

Öğrencinin konuşmasına izin vermeli.

Sözcükleriyle beden dilini uyumlu kullanmalı.

Öğrenciyi motive edici bir üslup kullanmalı.

Konuşmadan önce vereceği mesajı iyi kurgulamalı.

Konunun özüne çabuk girmeli.

Öğrencinin görüşüne saygı göstermeli.

Yapmacık davranışlardan kaçınarak doğal davranmalı.

Tekrar ve vurgulamak istediği yerleri diğer yollardan farklı sözcüklerle anlatmalı.

Öğrencisi konuşurken onun yüzüne bakmalı ve göz teması kurmalı.

Etkin dinlemeye odaklanmalı.

Öğrencilerine isimleriyle hitap etmeli.

Olumlu sıcak bir sınıf atmosferi yaratmalı.

Eleştiriyi kişiye değil, davranışa yapmalı.

Hatalı davranışlarında sınıf arkadaşlarının önünde değil, öğrenciyle özel olarak görüşmeli.

Öğretmenlerin iletişim becerilerinde daha etkili olabilmeleri amacıyla bazı iletişim yolları geliştirilmiştir. Etkili iletişim yolları ile ilgili öneriler şöyle özetlenebilir (Ünal ve Ada, 2003):

Öğretmenlerin, öğrencilerde birbirini ve öğretmeni dinleme alışkanlığı kazandırması sağlanmalıdır.

Öğrencilerin katılımı sağlanarak öğretim etkinlikleri gerçekleştirilmelidir.

İşbirliği içinde çalışmaya özendirilmelidir.

Öğrencilerin duygularının dikkate alınması, ilgilenilmesi, yaşadıkları duyguları onlarla tartışmak yerine anlamaya çalışmak iletişimi kolaylaştıracaktır.

Öğretmenin mesajlarını ben dili ile yansıtmaması etkili iletişim açısından önemlidir.

Öğretmen yargılayıcı değil, betimleyici bir dil kullanmalıdır.

Öğrencileri etiketlemek ya da ad takmaktan kaçınmalıdır.

Öğretmen farklı öğretim yöntem ve teknikleriyle dersin sunulmasını sağlamalıdır.

Öğrenci olumsuz bir davranışta bulunduğu kısa, öz, aşağılamayan bir tepki gösterilmelidir.

Uyarılar en az kelime kullanılarak yapılmalıdır.

Öğrencilerin olumlu davranışları görülmeli ve övülen, takdir edilen sözler söylenmelidir.

Öğrencilerle güvenecek şekilde doğrudan konuşarak kendilerini tanıma yoluna gidilmelidir.

Sınıfta olumlu bir iletişim yaratılmasında çok önemli olan iletişim sürecinin etkili olarak sürdürülmesini sağlayacak öğretmenin kendine güvenen, sabırlı, hoşgörülü, iyi konuşan, beden dilini çok iyi kullanabilen, dengeli, esnek, demokratik, sınıfta hareketli, dostça davranan, akılcı sorular soran, öğrenciyi motive eden ve katılımı sağlayan, görünüşü iyi, sorgulayıcı olmayan ve çeşitli yöntem ve teknikleri kullanan, teknolojilerden yararlanma niteliklerini edinmiş olması gerekmektedir (Ünal ve Ada, 2003). Öğrenme öğretme sürecinde önemli bir yeri olan iletişim konusunda öğretmenlerin kendilerini geliştirmeleri ve gerek öğrencilerle gerek meslektaşları ve velilerle etkili iletişim kurmaları önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

- AÇIKALIN, A. (1994). Çağdaş Örgütlerde İnsan Kaynağının Yönetimi. Ankara: Pegem A Yayınları
- AKBAŞLI, S. (2010). Öğretmenlik Mesleğinin Özellikleri, Eğitim Sisteminde Öğretmenin Rolü, Öğretmen Yetiştirme Alanında Uygulamalar ve Gelişmeler, (Eğitim Bilimine Giriş, ed. Kiroğlu K. ve Elma C.), Ankara: Pegem Akademi.
- AKBAŞLI, S. (2012). Sınıf İçi İletişim ve Etkileşim, içinde: Sınıf Yönetimi, ed.Ruhi Sarpkaya, Ankara: Anı Yayıncılık
- ALTINTAŞ, E. ve ÇAMUR, D. (2001). Sözsüz İletişim ve Beden Dili, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- AYDIN, M. (2000). Eğitim Yönetimi. 6. Baskı, Ankara, Hatiboğlu Yayınevi.
- BATLAŞ, A. ve BATLAŞ, Z. (1992). Bedenin Dili, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- BULUT, N. (2004). İlköğretim Sınıf Öğretmenlerinin İletişim Becerilerine İlişkin Algılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,c.2,sayı 4
- BEDUR, S. (2007). Sınıf Öğretmenlerinin Öğrencilerle İletişimleri, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
- BENCUYA, C. (2003). “Öğretmenlerin İletişim Becerileri Eğitimi Almasının Öğrenciler Üzerindeki Etkileri”, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi
- BEYTEKİN, O., F. ve YALÇINKAYA, M. (2014). Öğretim Sürecinde İletişim, Sınıf Yönetimi içinde, ed.İkram Çınar, Ankara: Eğiten Kitap
- BUDAK, İ.; BUDAK, A.; TUTAK, T.; DANE, A. (2009). Matematikte Düz Anlatım ve Problem Çözme Sınıflarındaki Öğretmen Öğrenci Farklılıklarının Karşılaştırılması, Journal of Qafqaz University, 26, 180- 189.
- CAN, H. (1992). Organizasyon ve Yönetim. Ankara, Adım Yayıncılık
- CELEP, C. (2002). Sınıf Yönetimi ve Disiplini, Ankara: Anı Yayıncılık
- CÜCELOĞLU, D. (2002). Yeniden İnsan İnsana, İstanbul: Remzi Kitabevi
- ÇETİNDAG, Z. (2011). Okul Öncesi Eğitimde İletişim, Okul Öncesi Eğitimde Sınıf Yönetimi içinde, Ed. Gülden Uyanık Balat, Hülya Bilgin, Ankara: Eğiten Kitap

- ÇETİNKANAT, C. (1996). İnsan İlişkilerinde Etkili İletişim. Çağdaş Eğitim. S.223, s.18-20.
- DEMİREL, Ö. (1998). Genel Öğretim Yöntemleri. Ankara: Kardeş Kitap ve Yayınevi
- DÖKMEN, Ü. (2002). İletişim Çatışmaları ve Empati. İstanbul: Sistem Yayıncılık
- ERDOĞAN, S. (2001). “Sınıf Yönetiminde Öğrenci Kontrolü Açısından Olumlu Öğretmen-Öğrenci İlişkileri”, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Yönetimi, Planlaması, Teftişi ve Ekonomisi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- EREN, E. (1996).Yönetim ve Organizasyon. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım
- ERGİN, A. (1995). Öğretim Teknolojisi ve İletişim, Ankara: Anı Yayıncılık
- ERGİN, A. (1998). Eğitim Teknolojisi ve İletişim, Ankara: Anı Yayıncılık
- ERGİN, H. (2006). İletişim Becerileri Eğitim Programının Okul Öncesi Dönem Çocuklarının İletişim Beceri Düzeylerine Etkisi. 1.Uluslararası Okul Öncesi Eğitimi Kongresi. C.1. s.90-104. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- ERGİN, A. ve GEÇER, A. (1999). “Öğrenci Algılarına Göre Öğretim Elemanlarının İletişim Biçimleri” Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt 32, Sayı 1-2, ss.1-28.
- EROĞLU, F. (1995). “Davranış Bilimlerine Giriş”, İstanbul: Beta Basın Yayın Dağıtım A.Ş.
- GORDON, T. (2003). Etkili Öğretmenlik Eğitimi, Çev.: Emel Aksay, İstanbul: Sistem Yayıncılık,
- HAMAMCI, Z. ve DUY, B. (2005). İletişim Becerisi Programının Polis Okulu Öğrencilerinin İletişim Becerileri, İletişim Çatışmalarına Girme Eğilimlerinde ve Benlik Saygısı Üzerindeki Etkisi, Polis ve Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı/Baskı: 3, s.73-82
- KAYA, Y., K. (1996). Eğitim Yönetimi, Ankara: Bilim Yayınları
- KAVCAR, C.; OĞUZKAN, F.; SEVER, S. (2004). Türkçe Öğretimi, Türkçe ve Sınıf Öğretmenleri İçin, Ankara: Engin Yayınevi
- KIZILOLUK, H. (2001). Sınıf Ortamında Öğretmen Öğrenci İletişiminin Yatay veya Dikey Olmasının Öğrenme Üzerindeki Etkileri, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi Mayıs 2001 Cilt : 25 No: 1
- KORKUT, F. (1996). İletişim Becerilerini Değerlendirme Ölçeğinin Geliştirilmesi: Güvenirlilik ve Geçerlik Çalışmaları. Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, Cilt:2(7), 18-23
- KÖKNEL, Ö. (1997). İnsanlar Arası İlişkiler. İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi.
- MOORE, K. D. (2000). Öğretim Becerileri, Editör: Ersin Altıntaş
- OSKAY, Ü. (1992). İletişimin ABC'si, İstanbul: Cem Yayınevi.

- ÖNER, M. (1999). İlköğretim Okulları I. Kademe Öğretmenlerinin Sınıfta İletişimi Sağlama Etkinlikleri, Marmara Üniversitesi, Yüksek lisans Tezi
- ÖK, M.; GÖDE, O.; ALKAN, V. (2000). İlköğretimde Öğretmen Öğrenci Etkileşimine Sınıf Yönetimi Kurallarının Etkisi. Milli Eğitim Dergisi. S.145. s.20-24. Ankara: M.E.B. basımevi.
- SELİMHOC AOĞLU, A. (2004). İletişim ve Sınıf İçi İletişimin Önemi, 13. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya.
- SABUNCUOĞLU, Z. (1998). Örgütsel psikoloji. Bursa: Alfa Yayınevi.
- SARAÇ, C. (2006). Sözlü İletişim Becerileri Açısından Türk Dili Ve Edebiyat Eğitimi. Milli Eğitim Dergisi. S.169. Ankara.
- ŞAŞI, M. (2008). Ortaöğretim Kurumlarındaki Öğretmen ve Diğer Personelin Okul Müdürüyle İletişimlerinde Karşılaştıkları Yönetimsel Sorunlar, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- ŞEN, H. Ş. ve ERİŞEN, Y. (2002). Öğretmen Yetiştiren Kurumlarda Öğretim Elemanlarının Etkili Öğretmenlik Özellikleri, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 22, Sayı 1, Ss99-116
- ŞİŞMAN, M. (2002). Örgütler ve Kültürler. Ankara, Pegem Yayıncılık.
- SAMSA, S. (2005). Öğrencilerin, Yükseköğretim Kurumlarında Görev Yapmakta Olan Öğretim Elemanlarının İletişim Biçimlerine İlişkin Algı ve Beklentileri, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Denizli.
- TABAK, R. S. (1999). Sağlık İletişimi. İstanbul: Literatür Yayınları
- TOMUL, E. (2012). Sınıfta Öğretmen-Öğrenci İletişimi, içinde Etkili Sınıf Yönetimi, Ed. Hüseyin Kıran, Ankara: Anı Yayıncılık
- ULUATA, A. (1996). İletişim, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÜNAL, S. ve ADA, S. (2003). Sınıfta İletişim, Sınıf Yönetimi İçinde, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Döner Sermaye İşletmesi, Teknik Eğitim Fakültesi, Matbaa Birimi
- VATANSEVER BAYRAKTAR, H. (2012). İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Öğretmeni ve Ebeveyni ile Olan İletişimleri İle Türkçe Dersi Konuşma Becerileri Arasındaki İlişki, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.
- VATANSEVER BAYRAKTAR, H. ve DOĞAN, M. C. (2014). Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Öğretmenleri ile Arasındaki İletişimin Değerlendirilmesi, The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2596> Number: 30, p. 237-249, Winter I
- YAŞLI, A. (2001). Öğrenmede Empatik Dinleme ve Öğrenme Gütülenmesine Etkisi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- ZILLIOĞLU, M. (1993). İletişim Nedir, İstanbul: Cem Yayınevi.